

Maurizio Viroli. 2002. *Republicanism*. Käännös Antony Shugaar. New York: Hill and Wang, 124 s.

Princetonin yliopiston politiikan tutkimuksen professori Maurizio Viroli on siinä mielessä mielenkiintoinen hahmo, että hän kannattaa vahvasti näkemystä, jonka mukaan politiikan teorian klassikoista voidaan löytää 'ratkaisuja' myös nykyisen ajan asettamiin kysymyksiin. Toisin kuin luonnontiede, ei politiikan tutkimus hänen mukaansa yritä keksiä uusia teorioita korvaamaan vanhoja, vaan etenee löytämällä uudelleen jo unohdettuja teemoja. Tällainen uudelleenkeksiminen saattaa puolestaan joskus tarjota hyviä näkökulmia ajankohtaisiinkin keskusteluihin. Tämä näkemys ohjaa myös hänen uusia teostaan *Republicanism* (2002, ital. alkup. 1999).

Viroli sanoo kirjoittaneensa teoksen siinä toivossa, että se auttaisi nostamaan hänen maansa kansalaisten ja poliittisten johtajien kansalaistietoisuutta (civic consciousness). Eritoten häntä huolettaa mies nimeltä Silvio Berlusconi. Toukokuussa 2001 pidetyissä vaaleissa italialaiset osoittivat Virolin mukaan suurta välinpitämättömyyttä yhteistä etua kohtaan valitsemalla pääministeriksi Berlusconin. Virolin näkemyksen mukaan italialaiset alistavat yhteisen edun kuppikuntaisuudelle ja – kuten reaktiot Genovan tapahtumiin kesällä 2001 osoittivat – suosivat vahvaa valtiota kansalaisoikeuksien suojelemisen sijaan. Tämä kansalaishengen degeneraatio ja vahvan johtajan yhdistelmä saattaa johtaa tilanteeseen, jossa kunnianhimoinen mies voi rahan, karisman ja mediakontrollin avulla nousta yksinvaltiaan asemaan rikkomatta demokraattisen liberalismimin normeja. Tällaisten tilanteiden estämiseksi Viroli nostaa esiin klassisen republikanismin.

Viroli argumentoi, että toisin kuin nykyisin usein väitetään, republikanismi ei ole vaihtoehto liberalismille eikä myöskään teoria osallistuvasta demokratiasta. Pikemminkin on niin, että liberalistinen politiikan teoria on omaksunut monia republikanismin oppeja. Esimerkiksi suvereenin vallan rajoittaminen perustuslailisilla ja muilla oikeusnormeilla sekä poliittinen individualismi olivat Virolin mukaan jo republikanismin keskeisiä periaatteita. Samoin esimerkiksi vallanjaon välttämättömyys vapauden turvaamiseksi kuului republikanismin oppeihin. Viroli näkee sekä liberalistisen että demokraattisen teorian syntyvän republikanismista ja sen kahdesta opista: oikeusvaltion periaatteesta (rule of law) ja kansansuvereenisuudesta (popular sovereignty). Yleistettynä voikin väittää, että liberalismi painottaa oikeusvaltiota ja väheksyy kansansuvereenisuutta, kun taas demokraattinen teoria painottaa kansansuvereniteettia, mutta väheksyy oikeusvaltion merkitystä. Poikkeuksia tietysti löytyy kumpaankin suuntaan. Mutta Viroli on sitä mieltä, että siirtymä klassisesta republikanismista näihin kahteen eri haaraan, Machiavellin perinnön jakautuminen Locken ja Montesquieun sekä toisaalta Rousseauin edustamiin aate-suuntiin, on ollut menetys eikä saavutus.

Viroli näkee myös politiikan teorian 'kehityksen' mieluummin rappiona kuin edistysenä. Liian usein on unohdettu se klassiseen republikanismiin sisältyvä ajatus, että politiikan teoria ei ole osa filosofiaa, oikeustiedettä tai luonnontiedettä vaan retoriikkaa. Poliittikan teorian siirtyminen pois retoriikasta kohti analyyttistä filosofiaa (kehitys joka alkoi Hobbesista ja saavutti tähänastisen huippunsa John Rawlsissa) on Virolin mukaan valitettavaa. Siinä missä Machiavelli ja muut republikanistit näkivät politiikan teorian harjoittamisen retorisenä aktiviteettina ja pyrkivät liikuttamaan lukijoiden intohimoja koko retoriikan arsenaalia hyväksikäyttäen, nykyiset politiikan teoreetikot pyrkivät voittamaan lukijan hyväksynnän puolelleen rationaalisella argumentoinnilla. Republikanisteille *ratio* ja *oratio*, järki ja puhetaito, liittyivät läheisesti toisiinsa, ja siksi he käyttivätkin paljolti metaforia, kehotuksia, esimerkkejä jne. Virolin mukaan tällainen 'retorinen' argumentoinnin tapa, joka pyrkii herättämään kuulijassa tunteita ja intohimoja, olisi edelleenkin paljon tehokkaampi kuin pelkkään järkeen vetoaminen.

Tähän liittyy myös Virolin yleisempi näkemys republikanismista. Hänen mukaansa republikanismi ei ole ainoastaan teoria poliittisesta vapaudesta, vaan myös niistä intohimoista, joita kyseisen vapauden ylläpitäminen ja puolustaminen vaatii. Republikanismin teoreetikot yhdistivät kansalaishyveet isänmaanrakkauteen. Ja juuri tämä, republikanistinen versio isänmaanrakkaudesta, on nyttemmin lähes hävinnyt. Nykyinen intellektuaalinen elämä tarjoaa Virolin mukaan (kärjistäen) vain kaksi vaihtoehtoa: joko patriotteja ja nationalisteja, jotka eivät pidä poliittisesta vapaudesta, tai liberaaleja ja demokraatteja, jotka eivät pidä republikanismista patriotismista. Virolin mukaan nykyisin myös politiikan teoreetikkoja vaivaa tietty republikanismin ja siihen sisältyvän yhteisen hyvään tähtäävän kansalaishyveen pelko. Kyseisen kansalaishyveen henkinherättämistä pidetään mahdottomana ja vaarallisena. Väitetään, että se on mahdotonta, koska demokratioiden kansalaiset puolustavat mieluummin ryhmäintressejä kuin kaikkien yhteistä hyvää: vaarallista sen katsotaan olevan, koska se tekee kansalaisista suvaitsemattomia ja fanaattisia. Tämä näkemys johtuu ehkä siitä, että intohimot, lojaalisuus ja velvollisuudet on usein yhdistetty nationalististen ja uskonnollisten demagogien oppeihin ja heidän seuraajiinsa. Näiden sijasta Viroli haluaisi nähdä jälleen kansalaishengen, joka yhdistäisi toisiinsa vapauden ja vastuullisuuden, eikä kuitenkaan olisi poissulkeva etnisillä tai kulttuurisilla perusteilla. Siinä mielessä Virolin teos on mielenkiintoinen ja tervehtävä keskustelunavaus, että noissa väittämissä on jotakin aika osuvaa.

Mutta on Virolin teoksessa toki heikkouksiakin. Siitä, onko Virolin hahmottelema republikanismi nyt sitten ainoa vaihtoehto edellä mainittuihin ongelmiin, voidaan olla montaa mieltä. Mutta myös teoksen esimerkit on poimittu kovin yksipuolisesti, eikä lukija saa oikeastaan minkäänlaista kuvaa republikanismin histori-

allisesta kehityksestä, jos ei sitä tunne jo entuudestaan. Virolin ei esimerkiksi aloita tarinaansa antiikin Rooman tasavallasta (koska Rooman tasavallassa oli orjia) vaan keskiajan lopun Italiasta. Tietysti kohteena onkin ”moderni” republikanismi, mutta senkin käsittelyä vaivaa tietty välinpitämättömyys historiallista kontekstia ja kirjoittajien intentioita kohtaan. Itse asiassa Virolin ei missään vaiheessa edes määrittele tarkemmin keitä hänen tarkoittamansa klassiset republikanistit ovat. Lisäksi ainakin muutamia esimerkit republikanistisesta vapauskäsityksestä on poimittu likimain suoraan Philip Pettitin teoksesta *Republicanism* (1998). Virolin myös uppoutuu teoksen koon huomioon ottaen verrattain syvälle moderniin keskusteluun republikanistisesta vapauskäsityksestä. Tässäkin kohden lukija ehkä kaipaisi enemmän esimerkkejä siitä, mitä republikanistisen tradition kirjoittajat itse asiasta sanoivat eikä Pettitin tai Skinnerin näkökohtien erittelyjä. Voisi myös väittää, että republikanistisen vapauskäsityksen kontrastoiminen Berlinin ja Constantin jakoon positiivisen ja negatiivisen vapauden välillä ja sen tarjoaminen ”kolmantena tienä” ei ole mitenkään uutta tai yllättävää. Se, että tuo jaottelu sulkee pois tärkeitä vivahde-eroja niiden käsitysten sisällä sekä käsityksiä, jotka eivät oikeastaan palaudu kumpaankaan, on toki huomattu jo aiemmin. Suomessa Eerik Lagerstetzin ansiokas artikkeli (Lagerstetz 1998) erottelee jopa seitsemän erilaista vapauskäsitystä. Mutta sinänsä on tietysti perusteltua kysyä Virolin tavoin, miksi sekä Constant että Berlin molemmat vaikenevat republikanistisesta vapauskäsityksestä, vaikka tuo käsitys on tuotu esille jo vuosisatojen ajan monissa politiikan teorian keskeisimmissä teksteissä.

Lisäksi Virolin esittää useassakin kohden vähintään kyseenalaisia väitteitä ollen parikin kertaa selkeästi väärässä faktojen suhteen. Esimerkiksi väite ”In no classical republican work can we find a criticism of commercial society: indeed, praise of commerce, trades, banks, and the entrepreneurial spirit abounds” (s.32), tuntuu hieman yllättävältä. Republikanismiin kun on perinteisesti nähty liittyvän kaupankäynnin merkityksen vähätteleminen tai koko teeman ohittaminen. Siinäkin tapauksessa, että kaupankäynti on menestyksekkästä, se johtaa vain velttouteen, kun ihmiset tottuvat varallisuuteen ja ylellisyyteen. Samalla se myös siten kantaa oman tuhonsa siemeniä tuhoamalla hengen, joka sai aikaan tuon yritteliäisyyden. Republikanistisesta näkökulmasta katsottuna kaupankäynti saa ihmiset ajattelemaan enemmänkin omaa etuaan ja vaurastumistaan kuin yhteistä hyvää. Vaurastuttuaan ihmiset myös turvautuvat helpommin esimerkiksi palkkasotureihin kuin taistelevat itse. Täten ei ole lainkaan yllättävää, että republikanistiseen traditioon on liittynyt tietty vastenmielisyys kaupankäyntiä ja eritoten varallisuutta kohtaan. Esimerkiksi Machiavelli valittelee sitä, kuinka ihmiset arvostavat enemmän omaisuuttaan kuin kunniaa (Discourses, book 1, chapter 37) ja toteaa ihmisten unohtavan helpommin isänsä kuoleman kuin omaisuutensa kajoamisen (The Prince, chapter 17). Tätä taust-

taa vasten Virolin väittämää on myös vaikea uskoa. Ainakin Kustaa Multamäki (1999) on väitöskirjassaan asiasta päinvastaista mieltä (ks. erit. s. 23–27). Kokonaan toinen kysymys on tietysti se, että kaupankäynnin ja talouden kukoistuksella epäilemättä oli merkitystä Italian kaupunkitasavaltojen menestykselle. Mutta siitä huolimatta väitettä lienee syytä epäillä, sillä se koskee teorian tasoa eikä käytäntöä.

Kyseenalaistettavalta kuulostaa myös Virolin tapa käsitellä sopimusteorioita. Virolin hylkää sopimusteoriat republikanismiin soveltumattomina, koska ne eivät ole eksplikatiivisia vaan normatiivisia. Ne eivät kerro siitä, kuinka yhteiskunnat tosiasiaassa syntyvät, vaan siitä, miksi on parempi elää yhteisössä kuin luonnontilassa, tai siitä, miksi toinen valtiomuoto on parempi kuin toinen. Vaihtoehtoiseksi tavaksi Virolin suosittaa nykyisyyden vertaamista menneisyyteen ja olemassa olevien käytäntöjen vertailua. Tällöin ei tarvitsisi tehdä ontologista hyppäystä idealisoidusta mallista sosiaaliseen ja poliittiseen todellisuuteen. Virolin siis pitää sopimusteorioita liian filosofisina soveltuakseen republikanismiin, joka tukeutuu filosofian sijasta retoriikkaan ja ”viisauteen” (wisdom). Mutta tämä näkökulma ohittaa sen seikan, että jotkin sopimusteoreetikot olivat enemmän tai vähemmän ambivalentteja asian suhteen – että heidän kuvauksensa yhteiskunnan synnystä ei ole täysin normatiivinen vaan ainakin osittain myös deskriptiivinen. Vastaavasti he eivät välttämättä yrittäneet asettaa mitään abstraktia filosofista ideaalia. Esimerkiksi Rousseau ”Yhteiskuntasopimuksessaan” nimenomaisesti ei yritä esittää vapauden käsitteelle filosofista määritelmää: ”...eikä vapaus-sanana filosofinen merkitys kuulu tässä selitettäviiin” (Yhteiskuntasopimuksessa, I kirja, VIII luku).

Muutamia ongelmia liittyy myös republikanistiseen patriotismiin, jota Virolin peräänkuuluttaa. Virolin haluaa erottaa sen selkeästi eritoten nationalismista. Hänen mukaansa republikanistit asettavat etusijalle tasavallan instituutioihin perustuvan vapaan elämän, kun taas nationalistit painottavat kansan kulttuurista tai uskonnollista identiteettiä. Republikanistien isänmaa lakkaa olemasta, jos se muuttuu yksinvaltaiseksi, mutta nationalistien isänmaa säilyy isänmaana tässäkin tapauksessa, jos kansan kulttuurinen identiteetti ei häviä. Virolin mukaan republikanisteille isänmaanrakkautta on keinoitekoinen tunne, jota voidaan vahvistaa ja muokata, kun taas nationalisteille se on luonnollinen tunne, jota täytyy suojella muiden kulttuurien vaikutukselta. Tässäkin kohden mm. Machiavelli (jota Virolin pitää republikanistina) on kyllä eri mieltä. Machiavellille ”love for a man’s native land is caused by nature” (*Art of War*, book 4.). Kyseinen kohta ”Sodankäynnin taidossa” on erityisen tärkeä, koska siinä isänmaanrakkautta, joka on luonnollista, erotetaan kontingentista rakkautesta, jota joukot tuntevat johtajaansa kohtaan. Jälkimmäinen voi vaihdella, edellinen ei. Machiavelli myös toteaa toisaalla että ”confidence and organization cannot appear except in soldiers who are born and live to-

gether” (*Discourses*, book 3, chapter 33). Virolin mielestä taas republikaanistinen patriotismi ”does not assign great value to the matter of being born in a given territory...”. Perinteinen erottelu patriootin ja nationalistin välillä olisi ehkä ollut osuvampi Virolinkin käyttöön. Sekä patriootti että nationalisti rakastavat isänmaataan, mutta ainoastaan nationalisti haluaa pakottaa muutkin tuon isänmaan osaksi. Siinä mielessä Virolilla on oikeassa, että republikaanistien isänmaanrakkaus todellakin eroaa nationalistien vastaavasta siinä, että heidän isänmaansa lakkaa olemasta jos luisutaan tyranniaan, kun taas nationalisteilla isänmaa voi olla vaikka kuvitteellinenkin, eikä se häviä konkreettisten muutosten seurauksena.

Mielenkiintoista sen sijaan on, että Virolilla ei päädy tästä keskustelusta ilmeiseen vastakkainasetteluun esim. kristinuskon lupaaman taivaallisen isänmaan ja temporaalisen isänmaan välillä. Esimerkiksi Machiavellin teema on aivan keskeinen. Republikanismiin liittyy yleisemminkin tietty kristinuskon kritiikki – se kaipaa kansalaisia, jotka rakastavat isänmaataan enemmän kuin sieluaan. Virolilla tyytyy ainoastaan toteamaan, että roomalainen isänmaanrakkaus, *caritas reipublicae*, sulautui skolastikoilla kristinuskon oppeihin, joita seuraten Machiavelli Virolin mukaan ”recognized the existence of a Christian patriotism in which Roman themes lived on”. Pikemminkin voisi väittää, että republikanismin vaatimukset ovat syvässä ristiriidassa kristinuskon oppien kanssa. Virolin otetta teemaan vaivaa muutenkin uskonto-aspektin sivuuttaminen. Siinä missä klassiset republikaanistit kirjoittivat uskonnonharjoittamisen tärkeydestä, Virolilla ehdottaa uskonnon jättämistä kansalaisten omaksi asiaksi. Teoksen kappale republikaanistisesta patriotismista sivuuttaa myös joitakin oleellisia edeltäjiä tietyille yhteisön rakastamisen ideoidelle, kuten ns. *ordo caritatis*-opin. Jotkin *ordo caritatis*in edustajat, esimerkiksi Remigio dei Girolami, joka jo vuonna 1302 kirjoitti teoksen *De bono communi*, kirjoittivat teoksia juuri samassa tarkoituksessa, jossa Virolinkin teos on kirjoitettu, siis kehottaakseen maanmiehiään vaalimaan yhteistä hyvää partikulaaristen intressien sijaan. Kaikkea nyt ei tietenkään voi käsitellä, varsinkaan näin lyhykäisessä teoksessa, mutta edes lyhyt maininta tähän suuntaan olisi saattanut olla paikallaan.

Teoksen heikkoudeksi lienee myös laskettava sen vahva kytkös juuri amerikkalaiseen keskusteluun ja sen vivahte-eroihin. Tämän voi halutessaan tietysti nähdä myös vahvuutena, mutta ainakaan lukijan ymmärrystä klassisesta republikanismista tuo keskustelu ei kyllä paranna. Kokonaan toinen asia on Virolin hahmottelema ohjelmallinen, ’päivitetty versio’ republikanismista, jota ilmeisesti voitaisiin soveltaa nykyiseen yhteiskuntaelämään. Virolilla tarjoaakin republikanismiaan vastuksena nykyiseen tilanteeseen, jossa kaivataan hänen mukaansa sekulaarista poliittista näkökulmaa, joka sekä olisi vahvojen moraalisten ideoiden inspiroima, että pystyisi myös puuttumaan sosiaaliseen epäoikeudenmukaisuuteen. Tämän taustalla on hänen näkemyksensä siitä, että nykyisenkaltaisella sekulaarisella politiikalla ei ole tulevaisuutta. Nykyisellään moraaliset kysymykset on jätetty uskontojen edustajien harteille, kun sekulaarisen vallan edustajat puhuvat puolestaan markkinoista, globaalitaloudesta ja muusta sellaisesta, joka kiinnostaa tavallista ihmistä loppujen lopuksi hyvin vähän. Virolin mukaan tarvitaan siis moraalisesti kantaa ottavan politiikan paluuta. Tällaisena vaihtoehtona hän näkee juuri republikanismin.

LÄHTEET

- Lagerspetz, Eerik. 1998. Seitsemän vapauskäsitystä: Isaiah Berlinin ”positiivisen” ja ”negatiivisen” vapauden kritiikki. *Politiikka* 40:2, 87–104.
- Machiavelli, Niccolò. 1989. *The Chief Works and Others*, 3. vols. Käännös Allan Gilbert. Durham and London: Duke University Press.
- Multamäki, Kustaa. 1999. *Towards Great Britain: Commerce and Conquest in the Thought of Algernon Sidney and Charles Davenant*. Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia, Humaniora 301. Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia.
- Pettit, Philip. 1998. *Republicanism: A Theory of Freedom and Government*, Oxford: Oxford University Press.
- Rousseau, Jean-Jacques. 1988. *Yhteiskuntasopimuksesta*. Käännös J. V. Lehtonen. Hämeenlinna: Karisto.

PAUL-ERIK KORVELA